

JUKKA MIKKONEN

# Vähäsen metsäkokemuksen esteetikasta

**Metsä tarjoaa kauneutta kaikille aisteille. Se höllentää kategorioiden puristusta ja ruokkii kuvittelua, esittelee elonkiertoa, kuljettaa muinaisuuteen ja saattelee mieleen jopa ikuisuuden tuntua. Hiljaisella huminallaan metsä myös koettelee filosofisia teorioita esteettisen luontokokemuksen prinssiipeistä.**

**E**nsin nousi puu merestä maalle, sitten ihminen laskeutui puusta ja teki asumuksensa metsään. Myöhemmin ihminen poistui metsästä ja alkoi vieroksua sitä. Mutta side metsään säilyi. Projisoimme paratiiseihimme puuta. Istutamme betonisavanneittemme puistoihin ja pihoihin puuvartisia kasveja muistuttamaan meitä taustastamme. Aristoteelis-linneläinen<sup>1</sup> puumalli ohjaa tapaamme luokitella asioita. Hengitämme metsien tuottamaa happea.

Metsä kuuluu monen suomalaisen vapaa-aikaan; maisemana se on läsnä lähes jokaisen elämässä. Toisaalta etäännyminen ja vieraantuminen metsästä ovat muuttaneet ihmisten asenteita ja luonnon kokemisen tapoja. Kun ihmisten elinkeino ei ole enää suoraan kiinni metsässä, kun kirveen pauke ja pokasahan sointi eivät enää kuulu arkiseen äänimaailmaan, kun havunneulaset eivät alituisen pistele varpaita, metsien virkistyskäyttö ja niiden esteettiset ominaisuudet ovat korostuneet. Suomessa kaupungistuminen johti paitsi mökkikulttuurin syntymiseen myös metsään sijoittuvan kirjallisuuden kasvuun. Erämaahan karkaaminen on viihteen vakioaiheita.

Ympäristöesteetikot ovat viime vuosikymmeninä kiistelleet esteettisen luontokokemuksen arviointikriteereistä. Suosittu on ollut näkökanta, joka korostaa luonnontieteellisen tiedon tärkeyttä esteettisessä luontokokemuksessa. Tällainen saattaa tuntua kummalliselta erityisesti suomalaisesta, jonka metsäkokemuksen ytimessä olivat vielä hetki sitten uskomusolennot ja hartauden (tai pelon) tunne. Muudan ulkomainen tutkija kirjoittaa:

”Metsällä on erityinen merkitys monissa pohjoismaisissa kulttuureissa yksin ja luonnossa olemisen paikkana. Vaikka esteettisillä ominaisuuksilla voi olla jokin osa metsän arvostamisessa, tässä kontekstissa metsä nähdään enemmänkin yhtenä pohjoismaisen kulttuurisen identiteetin määrittävänä seikkana.”<sup>2</sup>

Tämän moni saattoi tosin tietää vanhastaan. Kuten Johan Robert Tengström totesi vuonna 1844 *Kalevalaa* käsittelevässä esitelmässään:

”Jokainen, joka on tutustunut sisämaan suunnattomiin metsiin ja niiden kasvillisuuteen, joka vielä rehoittaa tuhatvuotisessa yksinäisessä viileydessään pilviähipovine tummine petäjäineen, syvine varjoineen, häiritsemättömässä juhlallisessa hiljaisuudessaan, jokainen joka säilyttää mielessään kaiken tämän herättämän tunnon, ymmärtää hyvin, että metsät, jotka silloin peittivät melkein koko maan, ovat enemmän kuin mikään muu vaikuttaneet esi-isiiimme, jotka viettivät suuren osan elämästään niiden helmassa.”<sup>3</sup>

Niin, mitä *esteettinen* luontokokemus sitten on, saattaa joku pohdiskella. Menehän suomalainen metsään useimmiten nimenomaan instrumentaalisiin intressein, jos ei marjasaalista tavoitellen niin virvoittumisen vuoksi eli terapeuttisiin tarkoituksiin. Totta puhuen itse luontokokemuksesta on hyvin vaikea erottaa esteettistä nautintoa, kuten majesteettisen näkymän kauneutta, ja virkistyksestä, esimerkiksi fyysisen rasituksen tuottamaa mielihyvää, vaikka filosofit ovatkin osoittaneet niiden käsitteellisen erottelun – ja erityyppisten pyrkimysten sopusointuisuuden – olevan mahdollisen<sup>4</sup>.

Entä pitäisikö esteettisen luontokokemuksen sijaan puhua monikossa erilaisten luontojen esteettisistä kokemisista? Onhan esteettinen asenne luontoon aina kulttuurin värittämä: mikä on luontoa, millaisilla kriteereillä luonnonkauneutta arvioidaan ja mitä kauneuskokemukseen kuuluu? Voisipa kaiken kaikkiaan veikata, että japanilainen ihastelee kirsikkapuuta jotensakin toisin kuin suomalainen aihkimäntyä, tai libanonilainen setriä taikka englantilainen marjakuusta... Ja tottapa metsiäkin on moneksi. On ilmastosta ja metsätyypistä johtuvia eroja: trooppiset sademetsät tarjoavat toisenlaisia kokemuksia kuin boreaaliset havumetsät. On metsän luonteeseen tai tarkoitukseen liittyviä eroja: aarniometsiä arvioidaan toisin perustein kuin hoidettuja kulttuurimetsiä ja tuotannolle alistettuja talousmetsiä.<sup>5</sup> Kaiken lisäksi kulttuurisena *paikkana* metsässä on humuksen ohella allegoristen, mytologisten ja metaforisten merkitysten kerrostumia. Fuji-vuoren juurella sijaitseva Aokigahara, jossa vaeltavat nälänhädän aikaan kuolemaan jätettyjen ihmisten sielut ja jonka puihin lukuisat ihmiset vuosittain hirttäytyvät, muistuttaa, että maisema, ympäristö, on



kulttuuristen merkitysten muovaama ja rakentuu lopulta mielessä.

Mutta onpa paljon yleistäkin. Maailmat tai olevan tasot yhdistävä elämänpuu tai maailmanpuu – *Yggdrasil*, *yax imix che*, ბთბტბბბბ, חיי עץ, شجرة الخلود, 永生樹 – on monien mytologioiden kirjaimellisesti keskeisin elementti. Metsän väellä, noidilla, haltioilla, maahisilla ynnä muilla, näyttää olevan samanlaiset puuhat ympäri maailman<sup>6</sup>. Samanlaisia pyrkimyksiä, toiveita ja pelkoja esiintyy kaikkialla.

Esteettisiä luontokokemuksia ei pidä yrittää palauttaa johonkin yksittäiseen aspektiin ja survoa ylihistorialliseen ja universaaliin malliin, jos suinkin tahdotaan välttää käsitteellisen metsätyökoneen jäljet. Toiselta puolen perusteiden selvittämiseen tähtäävät pyrkinnöt ovat pohtijalle väistämättömiä.

### Esineestä kokemukseen

Itse asiassa on hiukan outoa puhua metsästä objektina, olettaahan sana erottelua ja etäisyyttä kokijan ja koetun välillä. Puita, metsänreunaa, metsämaisemaa on toki

miellyttävää katsella järveltä, mutta metsän kokemista sellainen ei ole. Esteettinen metsäkokemus, kuten kokemukset muunkin ympäristön kanssa, edellyttää osallistumista<sup>7</sup>.

”Astumme sisään aarniometsän vihreään hämääseen. Olemme kompastua tuuhean sammalpatjan verhoamiin tuulenskaatoihin. Hieno tuoksu, jossa on aineksia lahon puun, kostean metsämullan ja sienten aromista, tulvahtaa tiheiköstä vastaamme. Havukudos sulkeutuu takanamme: olemme Tapion vieraina. Tuuli suhisee korkealla puiden latvoissa, mutta täällä alhaalla on aivan tyyntä ja hiljaista.”<sup>8</sup>

Metsän kauneutta ei voida määritellä perinteisessä formalistisessa käsityksessä maiseman muotojen visuaaliseksi kauneudeksi. On enemmän: ”[s]ammal niin pehmoinen koskettaa, kanerva niin kaunis katsoa, pihkan tuoksu ja lehväin leyhy niin huumavaa hengittää!” (Kianto)<sup>9</sup>. Sepänmaa lisää ”maisteltavat marjat”<sup>10</sup>.

Metsä on hämmentävän monimutkainen, elävä ja monenlaista elämää majoittava, olio. Se muuttuu alituisesti. On vuorokauden ajasta riippuvat valoisuserot sekä

päiväkohtaiset, säästä johtuvat muutokset. Borealisella vyöhykkeellä huomattavia ovat vuodenaikojen vaihtelut: kesällä aistiärsykykeitä on suunnattomasti, surinaa ja pörinää kaikkialla; talvella puut seisovat hiljaa juhlapuvuissaan ja pienikin liike herättää huomion. Muistoja kantavat tuoksut ovat erilaisia vuodenaikojen välillä ja sisällä.

Selvää on sekin, että kokemuksemme metsästä, metsissä, ovat vahvasti persoonallisia. Paitsi että kokijan tausta vaikuttaa metsän kokemiseen, luontosuhteet myös muuttuvat iän myötä. ”Kun sä itse meet metsään, niin minkälaisista jutuista sä saat ne parhaat kiksit sitten kun siellä olet ja nautit, henkilökohtaisesti?” kysyy *Metsäradiion* toimittaja haastateltavaltaan<sup>11</sup>. Metsässä liikkumisen tavat – kävely, hiihto, valmis polku, samoilu – ovat vielä oma lukunsa<sup>12</sup>; Gallen-Kallelan mielestä täysivaltainen metsän kokeminen edellyttää paljasjalkaista käyntiä<sup>13</sup>. Objektiin sijaan osuvinta olisikin puhua esteettisestä *tapahumasta*.

## Luonto ja tieto

Ympäristöestetiikassa ”tieteellistä” lähestymistapaa edustavat teoreetikot, erityisesti filosofi Allen Carlson, vaativat, että esteettisen luontokokemuksen tulisi perustua luonnontieteelliseen tietoon. Carlsonin mukaan luonnontieteellinen tieto on luontokokemuksessa yhtä tarpeellista kuin taidehistoriallinen tieto taidemuseossa<sup>14</sup>. Voimme hänen mielestään toki nauttia luonnonmaiseman muodoista ja väreistä, mutta luonnonympäristöä koskevat arvostelmat edellyttävät tietoa kokemuksemme kohteesta<sup>15</sup>. Samoin Holmes Rolston III:n mukaan tieteellistä tietoa tarvitaan, jotta voitaisiin ymmärtää ekologisia prosesseja ja sitä, miten ympäristö on muotoutunut sellaiseksi kuin on<sup>16</sup>. ”Epätieteellisiä” lähestymistapoja edustavat filosofit ovat puolestaan korostaneet kehollisen osallistumisen (Arnold Berleant), tunteiden (Noël Carroll) ja mielikuvituksen (Emily Brady) merkitystä luonnon kokemisessa. Esimerkiksi Carrollin mukaan luonnonkauneudesta liikuttuminen tai hämmäntyminen on täysin hyväksyttävä esteettinen kokemus<sup>17</sup>, vallankin kun emotiot ohjaavat kognitiota keskittymään olennaiseen. Stan Godlovichin mukaan esteettinen luontokokemus tiivistyy *mysteeriin*, jossa tajutaan korkeintaan luonnon käsittämättömyys<sup>18</sup>.

Keskustelu on kummallinen. Esteettisissä luontokokemuksissa on niin monia ulottuvuuksia, erilaisia taustatietoja ja arvoja, että reduktiivis-normatiivisia hankkeita ja väittelyä luonnon ”asianmukaisesta” (*appropriate*) kokemisesta on vaikea ymmärtää. Miksi ohjata ja rajoittaa ihmisten esteettisiä kokemuksia, säädellä lakeja erämaahan, vapauden valtakuntaan? Monet niin ”tieteellisen” kuin ”epätieteellisen” lähestymistavan edustajat ovatkin esittäneet, että kiista koskee lopulta painotuseroja<sup>19</sup>. Carlson kuitenkin luonnehtii ”epätieteellistä” luonnon arvostamista ”pinnalliseksi, virheelliseksi tai vialliseksi”<sup>20</sup>. Hänen tieteellisen lähestymistapansa taustalla on ajatus siitä, että objektiivista estetiikkaa ja tosia

arvostelmia tarvitaan esimerkiksi ympäristönsuojelussa ja maisemanhoidossa. ”Tieteellisen” näkemyksen kannattajat väittävät myös, että intellektiä vaaditaan luonnonprosessien ekologisen kauneuden tavoittamisessa.

Molemmissa lähestymistavoissa on puolensa. Tieto on tärkeää esimerkiksi luonnonobjektien identifioimisessa. Jotta jotakin voidaan arvostaa luontona, tuo jokin täytyy tunnistaa luontoon kuuluvaksi – mitä se ikinä onkaan. Hupsuna pitäisimme ihmistä, joka ylistäisi luonnon kauneutta mutta ei erottaisi mäntyä kuusesta<sup>21</sup>. Ja tuntuuhan esimerkiksi puun majesteettisuuden arvostaminen edellyttävän jonkinmoista tietoa arvostuksen kohteesta. Onko tällaisen tiedon oltava nimenomaan luonnontieteellistä tietoa ja onko se välttämätöntä tai riittävää esteettisen luontokokemuksen selittämisessä, onkin toinen kysymys; ehkäpä arkijärki ja intuitio saataisivat olla jo tarpeeksi.

Epäily luonnontieteellistä tietoa korostavilla malleilla kohtaan onkin ymmärrettävää. Teknistä analyysia pidetään monasti esteettiselle kokemukselle vieraana, ja erityisesti esteettiseen luontokokemukseen liitetään usein käsittämättömyyttä ja hämmästyttä, esimerkiksi ylevyyden tuntua; oletettavasti taustalla on ajatus siitä, että luonnon on luonut jokin muu kuin ihminen tai että luonto ei noudata ihmisen lakeja. Hämmennys maiseman kauneuden edessä iskee affektiivisena tulvana – tai metsässä se voi olla salaperäistä ja kiehtovaa. Itse asiassa vaikuttavat (emotionaaliset) luontokokemukset ovat jopa tavallisia. Luonnonympäristöt tuottavat monille *pyhyiden* kokemuksen, syvällisen tilan, jossa ymmärrys maailmasta ja itsestä täydentyy. Psykologit puhuvat ’huippukokemuksesta’ (*peak experience*)<sup>22</sup>. Varmasti tällaisiin luontokokemuksiin vaikuttaa sekin, että monissa uskonnoissa valaistuminen tai oivaltaminen tapahtuu nimenomaan erämaassa (Mooses), tai vähintään puun alla (Buddha). Mutta hartaus tai huimaus ei ole yhtä kuin esteettinen kokemus. Voimme pitää niin maisemaa kuin taideteosta esteettisesti arvokkaana, vaikkei se herättäisi meissä voimakkaita tunteita. Ympäristösuunnittelussa esteettisiä tekijöitä voidaan huomioida niistä liikuttumatta.

Kun pohditaan tieteellisen tiedon merkitystä esteettisessä kokemuksessa, pitäisi tietää, mitä ”tieteellisellä tiedolla” tarkoitetaan. Carlson puhuu alkujaan ”maalaisjärjestä” ja ”tieteellisestä tiedosta”<sup>23</sup> ja myöhemmin sellaisista tieteistä kuin astronomia, fysiikka, kemia, biologia, genetiikka, meteorologia ja geologia<sup>24</sup>. Ongelma on, että luonnonympäristöjä voidaan tarkastella monella tapaa ”tieteellisesti”. Nämä tavat voivat johtaa erilaisiin, jopa ristiriitaisiin käsityksiin tähdellisestä tiedosta.<sup>25</sup> Mitkä tiedot ovat merkityksellisiä? Millä taksonomisella tasolla Suomen noin 20 000 metsälajia pitäisi esteettisessä luontokokemuksessa pystyä luokittelemaan? Pitäisikö kaikelle tiedolle antaa sama merkitys? Koska tiede ei itse pysty määrittelemään *relevanssia*, tarvitaan tieteen ulkopuolisia kriteereitä.

Meillä ei aina ole riittävää tieteellistä tietoa jostakin tietystä luonnonympäristöstä. Vaikka luonnonlait ovat universaaleja, ympäristö – ilmasto, maaperä, kasvilajit, ja näin edelleen – on aina yksilöllinen. Muualla tehty



tutkimus ei välttämättä sellaisenaan selitä suomalaisessa metsässä tapahtuvia kehityskulkuja<sup>26</sup>.

Paitsi että tiede on ihmiskeskeistä sitä myös ohjaavat usein hyvin instrumentaaliset intressit. Kun puhutaan luonnonympäristöstä, joka voidaan nähdä materiaalisena resurssina, politiikka hiipii keskustelun taustalle. Usein muistutetaan, että esimerkiksi Cajanderin metsätyypiteoria on kehitetty etupäässä metsäteollisuuden tarpeisiin. Moni filosofi saattaisi ohittaa tämän ongelman käytännön ja sosiaalisena ongelmana. Mutta se on käytännössä niin merkittävä, että sitä täytyy muutamalla sanalla koskettaa.

Gustav Sirén tarkasteli vuonna 1955 julkaistussa väitöskirjassaan Pohjois-Suomen paksusammalkaiden kuusimetsien kehitystä ja niiden huonon kasvun ja hitaan uudistumisen syitä. Aiheen hän sai Metsähallitukselta, jolla oli halu hakata Pohjois-Suomen kuusimetsiä<sup>27</sup>. Sirénin tutkimuksen mukaan kuusimetsän kasvuolosuhteet heikkenevät jatkuvasti puiden kuollessa ja metsänpohjan paksuuntuessa. Kliimaksivaiheen jälkeen metsä alkaa *rappautua*<sup>28</sup>.

”Metsäpaloa seuraava, koivu-kuusi-sekametsävaiheen kautta kehittyvä primäärinen, vähitellen puhtaaksi kuusikoksi muuttuva metsikkö läpikäy keski-ian jälkeen vain lyhyen, n. 100 vuotta kestävästä kliimaksitilasta muistuttavan vaiheen, jota seuraa puuston täydellinen raunioituminen.”<sup>29</sup>

Sirénin tutkimusta arvosteltiin jo hänen aikanaan, mutta kritiikki kuihtui hänen esittelemänsä vision varjossa<sup>30</sup> – totesihan Sirén, että ”yksinomaan metsänhoidolliset näkökohdat [...] riittävät kiirehtimään Lapin vanhojen kuusimetsien puuston talteen ottamista ja sikäläisten tuoreiden kankaiden nopeata saattamista metsätalouden palvelukseen”<sup>31</sup>. Sirénin koemenettelyjä on myöhemminkin arvosteltu metsäekologiassa<sup>32</sup>. Silti hänen metsän kehitystä koskevat näkemyksensä ja tunteikkaat kielikuvansa, metsän ”raunioituminen” ja käsitys paksusammalkuusikoiden kuntasta ”luonnon itsemurhana”<sup>33</sup>, kukoistavat kansan keskuudessa. ”Tieteelliset käsitykset” voivat olla sitkeitä harhaluuloja, joiden kitkeminen on vaikeaa.

Voisimme tietysti ajatella, että tieteellinen *metodi* on paras ja luotettavin väline luontoa koskevan tiedon hankkimiseen, olkoonkin että talouspoliittiset toimijat mielellään pyrkivät suuntaamaan tieteellistä tutkimusta. Mutta luonnontieteellinen tieto – ajankohtainen, täsmällinen tutkimustieto – on yksinkertaisesti *liian kaukana* ihmisten luontokokemuksista ja elämämaailmasta. Tavalliset poluntallaajat ovat etäännyneet metsiensuojelua koskevasta keskustelusta, kun suojeluperusteista on tullut biologisia<sup>34</sup>. He eivät välttämättä tunnista verihiirensamalta tai siimesjäkäliä, jotka voivat olla vieraita sellaisillekin metsäammattilaisille kuin metsänhoitajille.

Vaikka tietoa olisikin, luonnonobjektin identifikaatiosta on vielä pitkä matka luonnonympäristön esteettiseen arvostamiseen, kuten miljöön tunnelman arviointiin – eihän kirjallisuuden tulkinassakaan tekstin *tunnistaminen* englantilaiseksi tai italialaiseksi sonetiksi ole

vielä teoksen *tulkintaa*, sen merkityksen selvittämistä, tai *arvostamista*, sen esteettisesti merkittävien piirteiden erittelyä<sup>35</sup>. Kun syksyisessä metsässä näemme pudonneita, osittain jo maatuneita puiden lehtiä, katsomme niiden värejä ja muotoja, ehkä nuuhkimme niiden tuoksuja. Pohdimmeko hydrolyysiä ja polysakkarideja, sellodekstriinejä ja glukoosia – ja onko sellainen välttämätöntä tai riittävää esteettiselle kokemukselle? Vai siirrymmekö pikemminkin temaattiselle tasolle miettimään muutosta, hetkellisyttä, poistumista? Itse asiassa liitämme koko ajan tahtomattammekin abstrakteja merkityksiä ympäristöömme. Tumma pilvi tarkoittaa myrskyä ja merkitsee epävakautta ja vaaraa. Tällaiset merkit ohjaavat toimintaamme (etsimme suojaa) ja tunnelmaamme (pelkäämme tai ärrymme). Yhteys mielen ja ympäristön, kuten rämeikön vaivaspajujen ”alakuloisesti värjöttävien kullankeltaisten lehtien”, välillä on spontaani<sup>36</sup>.

Tieteellinen tieto voi toki vahvistaa tai muuttaa alkuperäisvaikutelmaamme luonnosta. Se voi kääntää vinkeyden rjoudeksi, kuten dendrologinen tieto puuta vaivavasta sairaudesta saattaa tehdä. Saastunut ympäristö voi olla visuaalisesti vaikuttava, mutta ylistämme sitä tuskin luonnonkauniina; tieto saastumisesta voi antaa väriloistolle surumielisen sävyn<sup>37</sup>. Luonnonkauneudessa on intellektuaalis-moraalinen ulottuvuus, kun se ymmärretään ekologisen monimuotoisuuden kauneutena. Ensi alkuun karmaisevana avautuva myrskytuhoalue tai metsäpaloalue voidaan ekologisessa katsannossa nähdä ”luovana tuhona” ja uuden elämän alkuna<sup>38</sup>.

Havainnon ja tiedon kauneudet ovat erilaisia. Aarniometsä voi olla nykyihmiselle vieras ja koettuna epämielinen, mutta se saattaa olla ekologisesta ja eettisestä näkökulmasta kaunis ja tärkeä. Pelkästään lahottajaeliöistä lukeminen voi tuottaa ihmiselle harmonian ja jatkuvuuden tunteen, mutta kutsumme tuskin tällaista nautintoa esteettiseksi luontokokemukseksi ilman aistihavaintoa lahoavasta puusta tai muusta hajoavasta organismista.

Toisaalta tieteellinen tieto voi olla hampaatonta: metsään mädäntynyt, haiseva hirvenraato iljettäne meitä, vaikka kuinka ajattelisimme luonnon kiertoa ja pieneliöiden hyvinvointia<sup>39</sup>. Tieteellinen tieto voi olla kokonaisuuden kannalta myös toissijaista, kuten kielenkääntäjän historiallisen romaanin alaviitteeseen upottama geografinen detalji. Kun käärmekuusta (*Picea abies* f. *virgata*) ihastelllessani kuulen, että sen epätavallisen muotoisiksi havaitsemani oksat johtuvat geneettisestä häiriöstä, tuo muodon selittävä tieteellinen fakta ei millään tavoin muuta esteettistä suhtautumistani puuhun. Katson puuta yksilönä ja osana ympäristöään<sup>40</sup> ja liitän siihen ja sen ympärillä olevaan puujoukkoon merkityksiä. Aurinko laskee. Viereisten, tuuheampien kuusten neulasten välistä siivilöityy valoa, jonka taianomaisuutta en kuunaan hentoisi optiikkaa koskevilla tiedoilla himmentää.

Ennen kaikkea tieteellinen ja esteettinen *asenne* ovat hyvin erilaisia: tiede haakee säännönmukaisuuksia

ja etsii lakeja, kun taas esteettinen mieli voi kulkea vapaasti. *Kohteekin* ovat erilaiset: esteettisen luontokokemuksen ytimessä on havainto ja yksittäinen, tieteellisen tutkimuksen keskiössä osittain näkymättömät syyt ja yleinen<sup>41</sup>. Koemme metsän aisteillamme, kun taas pihkaneula-sientä (*Chaenothecopsis montana*) tarkastellaan mikroskoopilla<sup>42</sup>. Metsäkasvivyhteisön tieteellisessä tutkimuksessa tarvitaan tarkkoja rajauksia: tutkittava asia, tielamittakaava, aikajänne ja niin edelleen.

Virvoituksellisessa kokemuksessa myös luonnontieteellisen tiedon lähtökohtana pidetty jaottelu subjektin ja objektin välillä sumentuu. Metsä on kaikkialla ympärillä; sulaudumme siihen kuin uimari järveen. Se on *meissä*: yhdistymme hengityksellämme menneisiin, nykyisiin ja tuleviin puukansoihin<sup>43</sup>. Olemme osallistuja, joka vaikuttaa ympäristöön. Kasvi- ja eläinväki täytyy ottaa huomioon: toisaalta olla häiritsemättä, toisaalta varoa, ettei itselle käy mitään. Käynnistä jää aina jonkinlainen jälki.

## Kertomukset ja kuvittelu

Siinä missä tieteellinen lähestymistapa vaatii keskittymään rajattuun objektiin, luontokokemuksessamme on usein kerronnallinen ulottuvuus, joka muotoutuu ruumiillisesta läsnäolostamme ja liikkeistämme metsässä. Usva voi piilottaa puut ja näyttää niitä meille vähitellen, jolloin näkymä paljastuu arvoituksellisesti<sup>44</sup>. Sijaintimme muuttuu ja kulkumme kuljettaa tarinaa. Jokainen askel tai pään liike muuttaa havainnon sisältöä. Saarijärven sydänmailla Runeberg huokaa:

”Kummasteltawata on waihettelewan walon ja pimeyden paljous, jonka yksi ainoa silmäys woipi käsittää kaswawista, piमितen mustista kuusista märissä laksoissa petäjikköön asti, joka alkaa niitä ylempänä, ja koiwuista, jotka ympärinsä seppelöiwät ylimmäksi kohoawan kukkulan juuren ja siwut. Wielä suuremman kauneuden saapi kaikki tämä, kun auringon walo kesäpäiwänä, pilwen murtamana, alinomaa wälkkywänä leimuaa sen päällä.”<sup>45</sup>

Uskalias voi heittäytyä metsän vieraaksi ja antaa metsän kertoa tarinaansa; pyytään metsä alati peremmälle. Mutta metsä myös eksyttää herkästi. Epätietoisuus sijainnista, suunnasta ja päämäärästä, arvoituksellisuus ja jonkinasteinen epävarmuus, *auf dem Holzwege sein*, voivat olla filosofisesti latautuneissa virkistyspyrkimyksissä tavoiteltavia; toisaalta tuttuunkin metsään *eksyminen* tai metsänpeittoon joutuminen on toismaailmallisessa tunnusaan pelottavaa<sup>46</sup>.

Esteettistä luontokokemusta koskeva debatti on sikäli tyypillinen filosofinen keskustelu, ettei kumpaakaan osapuolta juurikaan kiinnosta se, miten teoreettiset mallit vastaavat käytäntöä. Carlsonin reformistis-normatiivisessa lähestymistavassa erikoista on sen piittaamattomuus luonnon esteettisen arvioinnin perinteistä. Carlson ehdottaa, että luonnontieteilijällä (*naturalist, ecologist*) on parhaat välineet esteettisen luontokokemuksen käsitelyyn, mutta hän ei kehittele ajatusta<sup>47</sup>.

Monet ovat ehdottaneet, että dokumentaariset ja taiteelliset luontokuvaukset voisivat toimia esikuvina luonnon esteettiselle arvostamiselle. Ehdotus on kiinnostava, onhan luonnonkauneuden kuvaamisella ja arvostamisella pitkät perinteensä. Yrjö Sepänmaan mukaan luontokirjallisuutta ja muita luonnonkuvauksia voitaisiin pitää ”ympäristökritiikkinä”: luontokirjailijat kuvaavat, tulkitsevat ja arvottavat teoksissaan kokemuksiaan luonnossa; luontokirjallisuus ilmentää esteettistä asennetta luontoon ja ohjaa vastaanoton tapoja. Sepänmaa huomauttaa myös, että ympäristökritiikki eroaa esteettisestä arvostamisesta ja yhteisöllisiä mieltymyksiä tarkastelevista sosiologisista ja ympäristöpsykologisista tutkimuksista siinä, että luontokirjailijat ovat taidekriitikkojen tapaan alansa asiantuntijoita.<sup>48</sup>

Esitettäköön teoreettinen ehdotelma: ”ympäristökritiikin” tarkastelu saattaisi paljastaa esteettisen luontokokemuksen karaktereja. Tällainen menettely voisi myös osoittaa redusoivien mallien, kuten Carlsonin tieteellisen lähestymistavan, vaillinaisuuden. Vaikka Yhdysvalloissa syntyneen nykyaikaisen luontokirjallisuuden juuret ovat luonnonhistoriassa, alan klassikoissakin nähdään mielikuvituksen suuri merkitys luonnonkauneuden ja -kauheuden ymmärtämisessä. *Waldenissa* Thoreau kertoo kokemuksistaan kissapölyistä: hän kutsuu niitä ”sureviksi naisiksi” ja ”keskiyön noidiksi” ja luonnehtii niiden ”pahaenteistä ääntä” ”aidoksi Ben Jonsoniksi”<sup>49</sup>:

”Eikä se suinkaan ole runoilijoitten säädyllyistä ja tunteetonta huhuilua, vaan leikkiä laskematta voin sanoa, että se on mitä juhlallisin hautajaislaulu; itsemurhan rakastajat siinä toisiaan lohduttaakseen muistelevat taivaallisen rakkauden tuskia ja iloja helvetin metsiköissä. [...] Ne ovat pahoja henkiä ja surullisia enteitä, ja ne ovat lähtöisin niistä langenneista sieluista, jotka kerran ihmisen hahmossa unisakävelijän tavoin vaelsivat maan päällä ja tekivät pimeyden töitä, ja jotka nyt itkuvirsiään ja valituslauluillaan sovitavat syntejään karkotuspaikkansa hämärässä. [...] *Oh-o-o-o-o that I never had been bor-r-r-r-n!* huokaa joku lammen tällä puolen ja lentää epätoivoisena ja rauhattomana toisella harmaatammen oksalle.”<sup>50</sup>

John Muir, joka muutoin edustaa Thoreausta tieteellisempää asennetta, iloitsee:

”Kuinka raikkaita ja tyyniä metsät ovat kun viimeiset pilvien kalvot ovat pyyhkiytyneet taivaalta! Muutama minuutti sitten jokainen puu taipui, huojui ja kieppui levottomasti ärjyvän myrskyn voimasta ja huitoi oksillaan valtavan innoittuneesti, kuin evankeliumia julistaen. Mutta vaikka nämä puut ovat ihmisen korvalla näennäisen vaiti, niiden laulut eivät taukoa hetkeksikään. Jokainen piilotettu solu sykii musiikkia ja elämää, jokainen säie helisee kuin harpun kieli ja suitsukkeet virtaavat alati balsamikukista ja neulasista.”<sup>51</sup>

Luontokirjallisuuden kerronnalliset ratkaisut ja teosten tieteellis-taiteellinen hybridiluonne asettavat toki varauksia. Luontokirjallisuudessa eletty kokemus muo-

## ”Metsällä on tärkeä sija läntisessä kuvittelussa, jossa se on häädetty kulttuurin, rationaalisuuden ja tieteiden ulkopuolelle.”

kataan kertomukseksi, ja vilpittömimmätkin dokumentaariset kuvaukset käyttävät dramaattisia tarinankuljetuksen keinoja ja myyttisten kertomusten rakenteita sommittelun apuna<sup>52</sup>. Eläimistä tehdään inhimillisiä subjekteja, joille attribuoidaan pyrkimyksiä. On kokijan näkökulma, yhteisöllisiä asenteita ja arvoja sekä yksilöllisiä reaktioita: mitä pidetään kertomisen arvoisena, mikä vie huomion (lakkapäämänty vai limasieni). Lapsuudenkokemus polulla silmiin tuijottavasta petolinnusta jätti jälkensä Heikki Willamoon; myöhemmin syntyi teos *Haukkametsä* (1998).

Paitsi deskriptiivisyyttään, luontokuvaukset ovat kiinnostavia regulatiivisuuttaan. Erilaiset luontotarinat – myytit, kertomukset, dokumentaariset ja taiteelliset luontokuvaukset – näetsen ohjaavat elettyjä kokemuksiamme. Suomessa ei nautittu kesäoiden valoisuudesta ennen kuin Sillanpää toi ne ihmisten elämismaailmaan, Arto Haapala toteaa wildeläisessä hengessä<sup>53</sup>. Luonnon kokeminen on aina myös kulttuurinen tapahtuma, jossa perinne ohjaa pyrkimyksiä ja ympäristön hahmottamista. Suomessa(kin) metsään mennään muun muassa *siksi*, että mieli saisi kulkea ja arki ja minuus hetkeksi hellittäisivät – nimenomaan *pakoon* tieteellis-teknistä maailmaa. Saksalaiset tuntevat *Waldeinsamkeitin*, salomaan yksinäisyyden. Teoksessaan *Dans les forêts de Sibérie* (”Siperian metsissä”; 2011) matkakirjailija Sylvain Tesson lähtee puolen vuoden mittaiselle taigamatkalleen tarinat, 70 kirjaa, konkreettisesti muassaan.

### Vieraus ja turva

Metsällä on tärkeä sija läntisessä kuvittelussa, jossa se on häädetty kulttuurin, rationaalisuuden ja tieteiden ulkopuolelle. Myyttisiä ja kaunokirjallisia metsiä tutkinut kirjallisuustieteilijä Robert Pogue Harrison summaa, että ”läntisissä uskonnoissa, mytologioissa ja kirjallisuuksissa metsä esiintyy paikkana, jossa erojen logiikka eksyy; jossa subjektiiviset kategoriamme osoittautuvat vääriksi; taikka jossa havainnot sekoittuvat keskenään hämmentäen tie-

toisuuttamme ajasta.”<sup>54</sup> Sepänmaan mukaan metsän yöllinen pimeys limittyy ”mielen yöpuoleen”: ”siellä, missä päiväsaikaan hallitsimme metsän tiedoillamme sen tyyppistä ja historiasta, on jäljellä lajimme alkuhämäriin juurensa kiinnittänyt uskomusmaailma”<sup>55</sup>. ”Alkukantainen pelko tahtoo hiipiä yksinäisen kulkijan nahan alle”, myöntää metsäekologi Petri Keto-Tokoi, joka pitää pelkoa aarniometsän esteettisen kokemisen tärkeänä elementtinä<sup>56</sup>.

Maaginen metsä kätkee ja suojaa, kiehtoo ja kamottaa. Se peittää muodollaan ja rakenteellaan. Näkyvyys ja valo ovat rajatut, puilla on erilaisia muotoja, ne ympäröivät kokijan ja näyttävät välillä aivan liian samankäoisiltä. Ihminen, eränkävijäkin, on vieraassa ympäristössä. Kuvittelu on korostunutta, koska on epäselvää, mitä voi tulla vastaan. Vanhan runon mailla I. K. Inha on varpaillaan:

”Tähtien valossa ei maisemasta nähnyt kuin puitten pimeitä haamuja. Pitkä heinikko, märkä kanerva ropsi polviamme, kuusista ripsahteli pivottain vesikarpaloita niskaamme, hämähäkin verkkoja takertui naamaamme, välistä luiskahti jalka johonkin syvää koloon, takertui liejuiseen pohjaan. Oli niin ääneti ympärillämme, että oman astunnan risaukset pelottivat, ja kun yritti puhua, täytyi säpsähtää omaa rohkeuttaan. Entä jos olisi äkkiä korven kuningas kuusipensaikosta eteemme kohonnut!”<sup>57</sup>

Varoen astuu laulumaiden saloilla myös Paulaharju:

”Korpi haastelee omalla tavallaan, korven näkymättömät henget vaihtavat ajatuksiaan, ja olet tuntevinasi, että kymmenet, sadat, tuhannet silmät vartioitsivat sinua, ja sadat, tuhannet korvat kuuntelevat jokaista rasahdusta, mikä liikkeistäsi syntyy. Taikka kuin koko korpi yhtenä suurena kummastelevana silmänä katsoisi sinua ja herkkänä korvana kuuntelisi.”<sup>58</sup>

Metsästä voi aina löytyä jotain sinne kätkeytynyttä tai kätkeytyä. Serendipiteettiä: mustikoita! Tai järkytys.

Onhan metsä rikollisten tekojen ja epämääräisten piilojen paikka lapsenmurhasta huumeekätköihin.

Metsässä tavatut oliot ovat erikoisia. Tunnistamme eläimet, koemme ne tutuiksi, ja samalla tunnemme olevamme oudossa ympäristössä<sup>59</sup>. Vallitsee etäisyyden ja kaltaisuuden erikoinen ristiriita.

Metsä on myös ajallisesti vieras. Se on niin muutoksen kuin pysyvyyden paikka. Vallitsee ajattomuus, tai muinaisuus: edessämme seisovat monien ihmiskukupolvien ikäiset, valtakuntiakin vanhemmat puut. Niiden koko, ikä ja vahvuus tuottavat matemaattis-dynaamisen ylevyyden tunteen. Karjalassa Paulaharjua hirvittää:

”Niin kamalan vakavina seisovat jylhät hongat, niin huimavaan korkealle ne latvansa nostavat. Siellä täällä aina jotkut harmaantuneet jättiläishirviöt vielä yli muiden toveriensa katselevat. Tuolla joku vanhus on pitkin pituuttaan sortunut kankaalle, saanut sijansa valkeassa jakälöksessä. Tuolla joku on kaatumaan yrittänyt, mutta toverinsa on avoimin sylin horjahtaneen ottanut vastaan ja siinä väsyneen näköisenä seisoo raskasta taakkaansa kannatellen. Tuolla on muutaman jättiläisen joku vielä valtavampi jättiläinen – mikä lie ollut, mistä tullut? – keskeltä poikki murskannut. Hirveä on ollut voittajan voima, hirveä, hammasta pureva, joka jännettä pingottava vastustuskin, sitä kertovat nuo sortuneen petäjän taivasta kohden ojentuvat sataiset säleet.”<sup>60</sup>

Satojen vuosien ikäinen puu kuolee, keloutuu ja pysyy pystyssä sata vuotta, kaatuu ja säilyttää hahmonsia vielä sata vuotta; ikuisuudesta siinä voi jo puhua. Mutta metsän aika ei ole lineaarista vaan syklistä aikaa. Kun puu ikimetsässä kaatuu, se tekee tilaa uudelle puusukupolvelle taistella latvusaukosta tulevasta valosta. Lahoava puu elättää koko joukon erilaisia eliölajeja: sammaleita, jakäliä, sienä, hyönteisiä. Kuolema ruokkii elämää.

Toisaalta metsä turvaa. Se suojaa vainottua viholliselta. Se lohduttaa ja ymmärtää, koska se ei puhu vaan kuuntelee. Jung pitää elämänpuuta yhtenä arkkimyyttinä ja katsoo sen symboloivan ominaisuuksia, kuten kasvu, elämä, kehitys, äidillinen turva, ravinto, elämän lähde, lujuus, pysyvyys, juurtuminen, korkea ikä, persoonallisuus sekä kuolema ja uudelleensyntyminen<sup>61</sup>. Kyselytutkimuksissa monet metsissä liikkujat raportoivat rauhasta ja pyhyiden tunteesta<sup>62</sup>.

## Oikullinen metsä

Kansallisromantiikasta saakka luonnonkauneuden taiteellisissa kuvauksissa on tavattu ihannoida luonnonympäristön vaihtelevuutta ja omalakisuuutta. Monimuotoisuus, yllätyksellisyys, villiys ja mysteeri ovat kaunosielujen arvostamia piirteitä. Aarniometsässä jokainen puu on yksilö; sen paikka metsässä, maaperä, ynnä erilaiset sattumukset ovat vaikuttaneet siihen, mitä se on. Reino Kalliola:

”Kuin taikavoimasta avautuu täällä etemme muinaissuomalainen salo. Metsä on epätasaista tiheydeltään ja

iältään suuresti vaihtelevaa. On vanhoja, järeitä ylispuita, on keski-ikäisiä puita ja on nuorta alikasvosta, sekaisin kaikkia ikäluokkia; ja samankin ikäluokan puut osaksi komeita tukkipuita, osaksi kasvussaan jälleenjäneitä, menehtyviä riukuja. Mitenkä suuresti tämä näkymä eroaakaan hoidetusta talousmetsästä, jossa puut ovat toinen toisensa kaltaisia, hyvämuotoisia, teknillisesti virheettömiä, samanarvoisia, itsetarkoituksettomia kokonaisuuden osia. Täällä puut ovat yksilöllisiä, kuin mitään metsäkansan persoonallisuuksia: mikä terve ja uhkea, mikä sairas ja kituva, mikä jo keloksi kuivunut, mikä maassa liekona makaava.”<sup>63</sup>

Ehkä koskemattoman ja helppokulkuiseksi ja -tajuiseksi muokatun luonnon välillä voitaisiin tehdä samankaltainen ero kuin taiteen ja viihteen välillä: halutaanko viivatonta nautintoa vai ollaanko valmiit rasittamaan itseä; kipsutellaanko kiltisti polulla forstmestarin kuratoimassa metsässä vai poiketaanko rohkeasti luonnon kylvämään korpeen?<sup>64</sup> Kalliola luonnehtii aarniometsää muun muassa ”oikulliseksi”<sup>65</sup>.

”Aarniometsän kauneus ei ehkä ole yhtä helppotajuista kuin hyvin hoidetun talousmetsän, joka säännöllisen muotoisine kuusineen uhkuu terveyttä ja kasvovoimaa tai hivelee silmää petäjäpylväikköjensä viivoilla ja ilmapalla arkkitehtuurillaan. Aarniometsästä puuttuu hoidetulle metsälle ominainen tarkoituksenmukaisuus, jota pidetään yhtenä kauneuskäsitteen tunnusmerkeistä. Koskemattomassa salossa ei ole mitään kesyä eikä kultivoitua, kouluttua, hyödylliseksi alistettua. Mutta siinä on vapautta ja voimaa, villiä, kahlitsematonta luonnon alkuvoimaa. Sen tunnelma on romanttinen, sadunomainen ja salaperäinen, harras, mieltä kummasti kiehtova.”<sup>66</sup>

Myös nykypäivän kyselytutkimuksissa virvoittavilla metsillä on kansallisromanttiset piirteet: kookkaita puita sekä puuston monilajisuutta ja vaihtelevuutta; luonnontilaisuuden tuntua<sup>67</sup>. Taidekauneuden symmetria ja kohe-renssi eivät niin vain sovi korpeen.

## Elävä metsä

Ihmisillä on taipumus inhimillistää: onpa kuitenkin niin, että meille on *luonnollisinta* ymmärtää toiset kaltaisinaamme. Nautimme ”tunnistaessamme” inhimillisiä muotoja luonnossa, kun taas pimeässä ihmisen muotoiset hahmot saattavat pelästyttää meidät. Venäjän Karjalassa Juhani Ahosta ”tuntui siltä kuin olisi joka puu ja kivi katkenyt elävän olennon ja kuin olisivat haltijat meitä metsän sisästä pilkistelleet”<sup>68</sup>. Niin myös Inhalla tuo ”koskematon ympäristö saatteli haavetta kaikkein harmaimpaan muinaisuuteen, maanitteli esiin vanhoja sammaleisia haamuja, muutti maatuneeksi haltijaksi jokaisen kuivuneen puun, lahonneen pökön.”<sup>69</sup>

Gallen-Kallela arvelee, että syvä eläytyminen luontoon ja taipumus personifoimiseen on erityistä juuri metsäisille suomalaisille.



## ”Metsä on täynnään tietoa – kosolti sellaistaakin, joka ei ole vielä tutkijain kirjoissa.”

”Metsän kasvikuunta tulee läheiseksi ystäväksi, puitten keskuudesta alkaa erottaa melkein luonteita, ja eriluonteisille ihminen ilmaisee eri asioita: toisia solakoille koivuille kuin lakkapää petäjille, toisia harmaille kelohongille kuin jylhän tummille kuusille.”<sup>70</sup>

Näreän veljeksi tunnustautuvalle Heikki Turuselle kuusi on ”pohjoisen puolislaavin melankolisen sisikunnan impressio”:

”Revontulien lieskoihin syöksähtävä musta selkäydin, unen arkkitehtuuri, geeniperimämme unenomainen muistijälki jonka viestiä emme osaa enää selittää, värisemme vain hämärästä veljeydestä, kummallisesta pelonsekaisesta liikutuksesta ja hellyydestä kuin nähdessämme karhun eläintarhassa, hirven kaupungissa.”<sup>71</sup>

Eivät personifikaatiot vaadi taitelijuutta tai erityisherkkyyttä. Kun näen kirjanpainajan jälkiä kuolleen kuusen rungossa, mieleeni johtuu ensimmäiseksi jokin vieras kirjoitus. (Niin johtui Linnällekin, joka antoi lajille nimen *Ips typographus*.) *Tiedän*, että jäljet ovat kuoriaisen aiheuttamia. Ekologisia seikkoja voi tulla tai olla tulematta mieleen. Esteettisen kontemplaationi ytimessä on kuitenkin jälkien kirjoitusta muistuttava muoto ja sen konnotaatiot.

Inhimillistävät taipumukset voivat toki viedä meidät harhapoluille, jos esimerkiksi ajattelemme (uskomme) puuta peräkkäin kiertävien oravien kisailevan, kun ne tosiasiaassa taistelevat reviiiristä ja elintilasta<sup>72</sup>. Entä jos leikkimielisesti *uskottelen* pirteältä kuulostavan linnun ylistävän laulullaan luojaansa? *Tiedän*, ettei lintu niin tee, mutta tällainen hupaisa ajatusteelmä lisää nautintoani suvisesta lehdosta. Filosofit ovatkin kiistelleet siitä, kuinka paljon mielikuvitukselle sopii antaa liekaa esteettisessä kontemplaatioissa: mikä on esteettisen kokemuksen kannalta relevanttia kuvittelua eli *imaginaatiota*, mikä haaveilua eli *fantasiaa*? Jos kuvittelemme haltioita ynnä peikkoja ympärillemme, päädymme luonnonmetsien sijaan kävelemään sepitteellisissä satumetsissä. Jos toisaalta vaadimme luonnontieteellisen tiedon säätelevän kuvitteluamme metsissä, on epäselvää missä saamme nauttia mielikuvituksemme vapaasta juoksusta, kyvystä liittää merkityksiä asioihin, yhdistää konkreettista ja abstraktia, luoda yhteyksiä asioiden välillä. Antropomorfismissakin on tasoja, klišeistä osuviin

metaforiin<sup>73</sup>: tärkeää on kuvittelu, joka oivaltaa ja luovuttaa<sup>74</sup>.

Voidaan tietysti väittää, että antropomorfismi on ihmiskeskeisyydessään narsistista, rajoittavaa ja harhaanjohtavaa eikä luontoa inhimillistävissä kuvitelmissa arvosteta ”sellaisena kuin se on”. Tuleekin muistaa, että metsän asukkaat ovat omanlaisiaan ja arvokkaita omana itsenään. Mutta inhimillistävä kuvittelu on monasti vilpittöntyä pyrkimystä ymmärtää, ja näin se lähentää meitä luontoon<sup>75</sup>.

### Lopuksi

Tiedot ja kuvitelmat eivät ole toisensa poissulkevia mielensisältöjä: jotkut kuvitelmat perustuvat tietoon tai pyrkivät siihen. Metsässä näemme myrskyn jäljet kaatuneina puina, poikkeuksellisen kylmän talven katkenneina latvoina, metsäpalon palokoroissa. Voimme kuvitella, miltä metsä on näyttänyt ennen meitä tai millaisia ihmisiä seudulla on ammoin liikkunut. Tieteellinen tieto voi myös ruokkia mielikuvitusta: kuvittelemme hyönteisten elämää puunkuoren alla, niin että alamme kuulla nilan narskuvan... Päättyvätpä tieteelliset tutkimuksetkin monasti hypoteeseihin.

Hyvin vähän on kirjoitettu siitä tiedosta, jota opimme esteettisessä luontokokemuksessa<sup>76</sup>: miltä tuomi tai suopursu tuoksuu, millaiseksi puu kasvaa ilman ihmisen ohjausta. Paljon voimme oppia menemällä metsään, joka on metsäkasvillisuuden tutkija Viljo Kujalan mukaan ”korkeimman asteen opisto” ja siksikin ihanteellinen opinahjo, että ”luonnon kieltä ymmärtää ja siitä nauttii jokainen ihminen, yksinkertaisinkin ja lapsi”<sup>77</sup>. Metsä on täynnään tietoa – kosolti sellaistaakin, joka ei ole vielä tutkijain kirjoissa. Jos tuon tiedon lisäksi tarvitsemme apua metsän kauneuden tajuamisessa, voimme seurata niitä, jotka ovat oppineet ymmärtämään puiden laulua.

### Viitteet

- 1 Mallia kutsutaan myös Porfyrioksen puuksi (*arbor Porphyrii*), jos kohta Aristoteleen kategorioita luokitellut kreikkalainen uusplatonisti Porfyrios (n. 234–305 jaa.) ei itse piirustellut puumalleja.
- 2 Brady 2003, 22.
- 3 Tengström 1966, 148.
- 4 Esteettisen ja kehollisen nautinnon suhteesta, ks. esim. Brady





- 2003, 23; Sepänmaa 2003, 13.
- 5 Tässä kirjoituksessa metsä ymmärretään ensisijaisesti niin sanottuna luonnonmetsänä – silläkin uhalla, että käsite on ongelmallinen ja ihmisten kokemukset tällaisista metsistä harvinaisia. Määritelmä on relatiivinen: kuta vähemmän ihmisen kosketusta, sitä luonnollisempi metsä. Voidaan tietysti väittää, että 'luonnonmetsä' on sekin inhimillinen – käsitteellinen – tuote. Mutta kirveenkoskematon ja "hoidettu" metsä eroavat toisistaan niin havaittavilta ominaisuuksiltaan – puulajit, aluskasvillisuus, puiden ikärakenne, lahoppuun määrä ja niin edelleen – kuin asukkaaltaan; ekologian ja ekologisen estetiikan näkökulmista ero on olemuksellinen. Lisäksi on huomattava, että virkistyskäytössä metsien virvoittaviksi ominaisuuksiksi mainitut tekijät ovat usein nimenomaan luonnontilaisen metsän piirteitä.
- 6 Ks. Porteous 2002, V luku.
- 7 Berleant 1992, 6; Rolston 1998, 162; 2003, 39–41.
- 8 Kalliola 1978, 161.
- 9 Kianto 1912, 5.
- 10 Sepänmaa 2003, 13.
- 11 Toimittaja Veli-Risto Cajander haastattelee ympäristötoimittaja Ismo Tuormaata, *Metsäradio* 2.7.2013.
- 12 Aiheesta ks. Sepänmaa 1987, 382.
- 13 Okkonen 1961, 33.
- 14 Carlson 1979, 273; ks. myös Carlson 1981, 25.
- 15 Carlson 1981, 25.
- 16 Rolston 1995, 377; ks. myös Rolston 1998, 162; 2003, 38.
- 17 Carroll 1993, 245.
- 18 Godlovich 1994, 23–24.
- 19 Ks. esim. Carroll 1993; 2001; Saito 1998; Matthews 2002; Parsons 2002; ks. myös Rolston 1998 (2003).
- 20 Carlson 2005, 107; vrt. Carlson 2002, 72–73.
- 21 Toisaalta uskomme kykenevämmme nauttimaan ulkomaisista luonnonympäristöistä esteettisesti, vaikka emme tunnustaisikaan kohtaamiemme puulajeja.
- 22 Ks. esim. McDonald, Wearing & Ponting 1980.
- 23 Carlson 1979, 273.
- 24 Ks. Carlson 2008, 223; Carlson 1993, 220; Carlson 2005, 107.
- 25 Ks. Matthews 2002; Stecker 1997; Hepburn 1998.
- 26 Ks. Keto-Tokoi & Kuuluvainen 2010, 17, 19, 119, 131.
- 27 Ks. Sirén 1955, 3, 364; ks. myös Keto-Tokoi & Kuuluvainen 2010, 262.
- 28 Sirén 1955, 387.
- 29 Sama, 404.
- 30 Keto-Tokoi 2006, 93.
- 31 Sirén 1955, 408.
- 32 Sirénin tutkimuksen ongelmista, ks. Keto-Tokoi & Kuuluvainen 2010, 264–265.
- 33 Kaihuanvaaran retkeily, 98.
- 34 Ks. Keto-Tokoi & Kuuluvainen 2010, 257.
- 35 Ks. Lamarque 2009, 168–169.
- 36 Kaila 1943, 44.
- 37 Ks. Matthews 2002, 43.
- 38 Keto-Tokoi & Kuuluvainen 2010, 73.
- 39 Fudge 2001, 278.
- 40 Ympäristön vaikutuksesta puun kauneuteen, ks. esim. Rautamäki 2000.
- 41 Yuriko Saito (1998) haakee kompromissia ehdottaessaan, että havainnoille perustuvat luonnontieteet, kuten geologia, ja *empiirinen* tieto olisivat relevantteja esteettisissä luontokokemuksissa. Saiton mukaan geologiset tapahtumat, jotka ovat muotoilleet kivet, "ruumiillistuvat" ja ovat nähtävissä kivissä. Saiton ehdotus, ja erityisesti hänen puheensa empiirisestä tiedosta, on kiinnostava. Omasta tai muiden kokemuksesta saatu empiirinen tieto voi olla luontokokemuksissa substantiaalisempaa kuin abstrakti tieteellinen tieto.
- 42 Tieteellisen tarkastelun ja aistihavainnon erosta, ks. myös Merleau-Ponty 1945, luku 2.I, erit. s. 248.
- 43 Ks. Berleant 1997, 11; Keto-Tokoi & Kuuluvainen 2010, 110.
- 44 Luontokokemuksen dramaattisesta ulottuvuudesta, ks. Kinnunen 1981, 37.
- 45 Teoksessa Topelius 1876, 58.
- 46 Metsään eksymisestä suomalaisena kokemuksena, ks. Knuutila 2003.
- 47 Carlson 1979, 273.
- 48 Ks. Sepänmaa 1986, 79–136, erit. 135.
- 49 Thoreau 1974, 119.
- 50 Sama, 119–120.
- 51 Muir 2013, 127–128. Suomenoksen sanajärjestystä muokattu.
- 52 Ks. Elliot 2008, 12–13.
- 53 Haapala 2002, 49, 50–52.
- 54 Harrison 1993, x. Metsän sijainnista suomalaisessa mielessä, ks. Vadén 2009; 2012.
- 55 Sepänmaa 2003, 13.
- 56 Keto-Tokoi & Kuuluvainen 2010, 82.
- 57 Inha 1925, 196.
- 58 Paulaharju 1921, 10.
- 59 Luonnon vieraudesta, tuttuudesta sekä osittaisesta tuttuudesta ja luontoon tutustumisesta, ks. von Bonsdorff 2007, 40–49.
- 60 Paulaharju 1981, 105.
- 61 Jung 1967, 272. Metsänhoidon vaikutuksesta metsän symbolisiin arvoihin, ks. Reunala 1987; 1994.
- 62 Suomalaisen metsän esikristillisestä ja kristillisestä pyhyydestä, ks. Anttonen 1994, 26–33. Uudesta ekoteologiasta, ks. esim. Kainulainen 2013.
- 63 Kalliola 1978, 158.
- 64 Polutkin jakaantuvat moniksi. Juhani Aho ylistää metsäpolkua, joka on "syntynyt, itsestään syntynyt, itse itsensä kulkenut". Aho 1899, 54.
- 65 Kalliola 1978, 160.
- 66 Sama, 163.
- 67 Karjalainen & Sievänen 2006, 249–250; ks. myös *Metsänomistajien ja kansalaisten näkemykset metsäluonnon monimuotoisuuden turvaamisessa*, IV luku.
- 68 Aho 1911.
- 69 Inha 1925, 195.
- 70 Gallen-Kallela 1924, 87.
- 71 Turunen 1997, 92–93.
- 72 Mielikuvitusta korostavien "epätieteel-
- listen" teorioiden kritiikistä, ks. Eaton 1998.
- 73 Ks. Hepburn 1998, 270.
- 74 Brady 2003, 160–161.
- 75 Mielikuvituksesta ja osallistumisesta, ks. von Bonsdorff 2007, 46–47.
- 76 Aiheesta ks. esim. Heyd 2001; Sepänmaa 2014.
- 77 Kujala 1942, 13.

## Kirjallisuus

- Aho, Juhani, Metsäpolku. Teoksessa *Lastuja. Neljäs kokoelma*. WSOY, Porvoo 1899, 51–59.
- Aho, Juhani, Pikimmältään Venäjän Karjalassa (1892). Teoksessa *Sanomalehtimiesajoiliani*. Otava, Helsinki 1911. Verkossa: <http://www.gutenberg.org/cache/epub/11967/pg11967.html>. Luettu 21.8.2014.
- Anttonen, Veikko, Erä- ja metsäluonnon pyhyys. Teoksessa *Metsä ja metsänviljää*. Toim. Pekka Laaksonen & Sirkka-Liisa Mettomäki. SKS, Helsinki 1994, 24–35.
- Berleant, Arnold, *The Aesthetics of Environment*. Temple University Press, Philadelphia 1992.
- Berleant, Arnold, *Living in the Landscape. Toward an Aesthetics of Environment*. University Press of Kansas, Lawrence 1997.
- von Bonsdorff, Pauline, Maisema toiminnan ja kuvittelun tilana. Teoksessa *Maiseman kanssa kasvokkain*. Toim. Yrjö Sepänmaa, Liisa Heikkilä-Palo & Virpi Kaukio. Maahenki, Helsinki 2007, 33–49.
- Brady, Emily, *Aesthetics of the Natural Environment*. Edinburgh University Press, Edinburgh 2003.
- Carlson, Allen, Appreciation and the Natural Environment. *The Journal of Aesthetics and Art Criticism*. Vol. 37, No. 3, 1979, 267–275.
- Carlson, Allen, Nature, Aesthetic Judgment, and Objectivity. *The Journal of Aesthetics and Art Criticism*. Vol. 40, No. 1, 1981, 15–27.
- Carlson, Allen, Appreciating Art and Appreciating Nature. Teoksessa *Landscape, Natural Beauty, and the Arts*. Toim. Salim Kemal & Ivan Gaskell. Cambridge University Press, Cambridge 1993, 199–227.
- Carlson, Allen, Nature Appreciation and the Question of Aesthetic Relevance. Teoksessa *Environment and the Arts. Perspectives on Environmental Aesthetics*. Toim. Arnold Berleant. Ashgate, Aldershot 2002, 61–74.
- Carlson, Allen, Budd and Brady on the Aesthetics of Nature. *The Philosophical Quarterly*. Vol. 55, No. 218, 2005, 106–113.
- Carlson, Allen, Nature and Positive Aesthetics (1984). Teoksessa *Nature, Aesthetics, and Environmentalism*. Toim. Allen Carlson & Sheila Lintott. Columbia University Press, New York 2008, 211–237.
- Carroll, Noël, On Being Moved by Nature. Between Religion and Natural History. Teoksessa *Landscape, Natural Beauty,*

- and the Arts. Toim. Salim Kemal & Ivan Gaskell. Cambridge University Press, Cambridge 1993, 244–266.
- Eaton, Marcia Muelder, Fact and Fiction in the Aesthetic Appreciation of Nature. *The Journal of Aesthetics and Art Criticism*. Vol. 56, No. 2, 1998, 149–156.
- Elliot, Nils Lindahl, Esittää suojellakseen? Television luontodokumenttien kritiikki. *niin & näin* 2/2008, 11–14.
- Fudge, Robert S., Imagination and the Science-Based Aesthetic Appreciation of Unscenic Nature. *The Journal of Aesthetics and Art Criticism*. Vol. 59, No. 3, 2001, 275–285.
- Gallen-Kallela, Akseli, Katkelma metsiemme tarinasta. Teoksessa Gallen-Kallela, *Kallela-kirja. I lltapubde-juselmia*. WSOY, Porvoo 1924, 87–92.
- Godlovich, Stan, Icebreakers. Environmentalism and Natural Aesthetics. *Journal of Applied Philosophy*. Vol. 11, No. 1, 1994, 15–30.
- Haapala, Arto, Art and Nature. The Interplay of Works of Art and Natural Phenomena. Teoksessa *Environment and the Arts*. Toim. Arnold Berleant. Ashgate, Aldershot 2002, 47–60.
- Harrison, Robert Pogue, *Forests. The Shadow of Civilization*. The University of Chicago Press, Chicago 1993.
- Hepburn, Ronald, Nature Humanised. Nature Respected. *Environmental Values*. Vol. 7, No. 3, 1998, 267–279.
- Heyd, Thomas, Aesthetic Appreciation and the Many Stories about Nature. *British Journal of Aesthetics*. Vol. 41, No. 2, 2001, 125–137.
- Howarth, J. M., Nature's Moods. *British Journal of Aesthetics*. Vol. 35, No. 2, 1995, 108–120.
- Inha, I. K., Vanhan runon mailla. Teoksessa *Suomen maisemia*. 2. laajennettu ja kuvitettu painos. WSOY, Porvoo 1925, 189–203.
- Jung, C. G., The Philosophical Tree (Der philosophische Baum, 1954). Käänt. R. F. C. Hull. Teoksessa *The Collected Works of C. G. Jung. Volume 13, Alchemical Studies*. Routledge & Kegan Paul, London 1967, 251–349.
- Kaihuvaaran retkeily. Teoksessa *Lapin metsien mahdollisuudet*. Toim. V.-M. Kauhanen. Suomen Metsänhoitajaliitto, Helsinki 1955.
- Kaila, Eino, Syystaluluja. Teoksessa *Syvähäinen elämä*. Otava, Helsinki 1943, 39–51.
- Kainulainen, Pauliina, *Metsän teologia*. Kirjapaja, Helsinki 2013.
- Kalliola, Reino, Suomalainen aarniometsä. Puhe Yleisradiossa 10.11.1944. Teoksessa *Luonto sydämellä. Kirjoitelmia ja puheita 1930–1977*. WSOY, Helsinki 1978, 157–163.
- Kalliola, Reino, *Suomen kaunis luonto*. WSOY, Porvoo 1946.
- Karjalainen, Eeva & Tuija Sievänen, Metsä elvyttää ja virkistää – mutta millainen metsä? Teoksessa *Uusi metsäkirja*. Toim. Riitta Jalonen ym. Gaudeamus, Helsinki 2006, 247–251.
- Keto-Tokoi, Petri, Metsäntutkimuksen sokeat pisteet voimaperäisen metsätalouden kaudella. Teoksessa *Uusi metsäkirja*. Toim. Riitta Jalonen ym. Gaudeamus, Helsinki 2006, 92–99.
- Keto-Tokoi, Petri & Kuuluvainen, Timo, *Suomalainen aarniometsä*. Maahenki, Helsinki 2010.
- Kianto, Ilmari, *Metsäherran herjaaja*. Otava, Helsinki 1912.
- Kinnunen, Aarne, Luonnonestetiikka. Teoksessa *Ympäristöestetiikka*. Toim. Aarne Kinnunen & Yrjö Sepänmaa. Gaudeamus, Helsinki 1981, 35–56.
- Knuutila, Simo, Eksyminen. Teoksessa *Metsään mieleni*. Toim. Yrjö Sepänmaa, Liisa Heikkilä Palo & Virpi Kaukio. Maahenki, Helsinki 2003, 137–149.
- Kujala, Viljo, Metsämme ja me. *Suomen luonto* 1/1942, 10–14.
- Lamarque, Peter, *The Philosophy of Literature*. Blackwell, Oxford 2009.
- McDonald, Matthew G., Wearing, Stephen & Ponting, Jess, The Nature of Peak Experience in Wilderness. *The Humanistic Psychologist*. Vol. 37, No. 4, 2009, 370–385.
- Matthews, Patricia, Scientific Knowledge and the Aesthetic Appreciation of Nature. *The Journal of Aesthetics and Art Criticism*. Vol. 60, No. 1, 2002, 37–48.
- Merleau-Ponty, Maurice, *Phénoménologie de la perception*. Gallimard, Paris 1945.
- Metsänomistajien ja kansalaisten näkemykset metsäluonnon monimuotoisuuden turvaamisessa*. Toim. Paula Horne, Terhi Koskela & Ville Ovaskainen. Metsäntutkimuslaitoksen tiedonantoja 933. Metsäntutkimuslaitos, Helsinki 2004.
- Muir, John, *Ensimmäinen kesäni Sierravuorilla* (My First Summer in the Sierra, 1911). Suom. Jussi Korhonen. Basam Books, Helsinki 2013.
- Okkonen, Onni, *A. Gallen-Kallela. Elämä ja taide*. WSOY, Helsinki 1961.
- Parsons, Glenn, Nature Appreciation, Science, and Positive Aesthetics. *British Journal of Aesthetics*. Vol. 42, No. 3, 2002, 279–295.
- Paulaharju, Samuli, *Kolttain mailla. Kansatieteellisiä kuvauksia Kuollan-Lapista*. Kirja, Helsinki 1921.
- Paulaharju, Samuli, *Matkakuvia Karjalan kankailta 1907* (Matkakertomuksia Karjalan kankailta, 1909). Karisto, Hämeenlinna 1981.
- Porteous, Alexander, *The Forest in Folklore and Mythology* (1928). Dover, New York 2002.
- Rautamäki, Maija, Puu maisemassa. Teoksessa *Metsä ja puu III. Puun kauneus*. Toim. Eero Paloheimo. Rakennustieto, Helsinki 2000, 28–41.
- Reunala, Aarne, Metsä arkkityyppinä. *Silva Fennica*. Vol. 21, No. 4, 1987, 215–226.
- Reunala, Aarne, Turvallisuuden tunne metsän henkisenä arvona. Teoksessa *Metsä ja metsänviljely*. Kalevalaseuran vuosikirja 73. Toim. Pekka Laaksonen & Sirkka-Liisa Mettomäki. SKS, Helsinki 1994, 170–176.
- Rolston, Holmes III, Does Aesthetic Appreciation of Landscapes Need to be Science-based? *British Journal of Aesthetics*. Vol. 35, No. 4, 1995, 374–386.
- Rolston, Holmes III, Aesthetic Experience in Forests. *The Journal of Aesthetics and Art Criticism*. Vol. 56, No. 2, 1998, 157–166.
- Rolston, Holmes III, Esteettinen kokemus metsissä (Aesthetic Experience in Forests, 1998). Teoksessa *Metsään mieleni*. Toim. Yrjö Sepänmaa, Liisa Heikkilä-Palo & Virpi Kaukio. Maahenki, Helsinki 2003, 31–47.
- Saito, Yuriko, Appreciating Nature on its Own Terms. *Environmental Ethics*. Vol. 20, No. 2, 1998, 135–149.
- Sepänmaa, Yrjö, *The Beauty of Environment. A General Model for Environmental Aesthetics*. Academia Scientiarum Fennica, Helsinki 1986.
- Sepänmaa, Yrjö, Metsäestetiikka ja metsän estetiikka. *Silva Fennica*. Vol. 21, No. 4, 1987, 374–385.
- Sepänmaa, Yrjö, Metsän kauneus. Teoksessa *Metsään mieleni*. Toim. Yrjö Sepänmaa, Liisa Heikkilä-Palo & Virpi Kaukio. Maahenki, Helsinki 2003, 13–17.
- Sepänmaa, Yrjö, Esteettikon metsä. Käsikirjoitus, 2014.
- Sirén, Gustaf, *The Development of Spruce Forest on Raw Humus Sites in Northern Finland and Its Ecology*. Acta Forestalia Fennica 62, 1955. Verkossa: <https://helda.helsinki.fi/handle/10138/18133>. Luettu 14.7.2014.
- Stecker, Robert, The Correct and the Appropriate in the Appreciation of Nature. *British Journal of Aesthetics*. Vol. 37, No. 4, 1997, 393–402.
- Tengström, Robert, Suomen kansa Kalevalassa kuvattuna. Esitelmä Pohjalaisen Osakunnan vuosijuhlassa 9.11.1844 (Finska folket säsom det skildras i Kalevala). Teoksessa *Suomen sana 21*. Toim. Yrjö A. Jäntti. WSOY, Porvoo 1966, 139–148.
- Tesson, Sylvain, *Dans les forêts de Sibérie*. Gallimard, Paris 2011.
- Thoreau, Henry David, *Elämää metsässä* (Walden or Life in the Woods, 1854). Suom. Mikko Kilpi. WSOY, Porvoo 1974.
- Topelius, Zacharias, *Maaamme kirja. Lukukirja alimmaisille oppilaitoksille Suomessa* (Boken om vårt land, 1875). G. W. Edlund, Helsinki 1876. Verkossa: <http://www.doria.fi/handle/10024/69393>. Luettu 21.8.2014.
- Turunen, Heikki, Kuusta pitkin taivaaseen. Teoksessa *Elämän puu*. Toimittanut Osmo Pekonen. WSOY, Helsinki 1997, 74–95.
- Vadén, Tere, Joka tieteeseen tarttuu, se tieteeseen hukkuu. Teoksessa *Metsän jäljillä. Kertomuksia etelästä ja Pohjolasta*. Toim. Mira Käkönen & Elina Venesmäki. Siemenpuu-säätiö, Helsinki 2009, 157–164.
- Vadén, Tere, Kolmas Impivaara eli kirjallisuuden ja filosofian välinen kiulu. Teoksessa *Kirjallisuus ja filosofia. Rinnakkaisuus, risteyksiä, ristiriitoja*. Toim. Antti Salmiinen, Jukka Mikkonen & Joose Järvenkylä. Helsinki, SKS 2012, 163–174.